

Reading Two Poems by Shafiee Kadkani through a Cognitive Poetic Approach

Soheila Sadeghi *

Behnaz Alipour

Gaskari

Belghis Roshan

Behnaz Payamani

Corresponding Author, Ph.D. Student in Persian Language and Literature, Payam-e-Noor University, Tehran, Iran. E-mail: poetryandtexts@gmail.com

Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Payam-e-Noor University, Tehran, Iran. E-mail: alipour.gaskari@pnu.ac.ir

Professor, Department of Linguistics and Foreign Languages, Payam-e-Noor University, Tehran, Iran. E-mail: bl_rovshan@pnu.ac.ir

Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Payam-e-Noor University, Tehran, Iran. E-mail: payamani@pnu.ac.ir

Print ISSN:
2251-7138
Online ISSN:
2476-6186

Article Type:
Research Article

Article history:
Received November
04, 2020
Received in revised
form April 10, 2021
Accepted November
17, 2021
Published Online
January 06, 2025

Keywords:
Cognitive Poetic
Theory,
Shafiee Kadkani,
Conceptual
Mappings,
“Lyric in Passion
and Blossoming”,
“Youth”.

ABSTRACT

The Cognitive Poetic Theory is based on the language of literary works and the arrangement of linguistic units, facilitating the discovery of the relationship between a literary work's structure and meaning. This theory provides analysts with systematic tools for literary criticism, enabling a structured reading of literary texts. The purpose of this study is to investigate the interpretive levels of the two poems in terms of structure and content with the above approach to explain how the structure of poems shapes the construction of Shafiee Kadkani's intellectual coding system. For this purpose, three types of mappings—attribute, relational, and system—were applied to two poems, "Lyric in Passion and Blossoming" and "Youth," to analyze the poet's reasoning processes. The findings indicate that the organization of conceptual spaces in these poems is based on the container schema, demonstrating how the poet's intellectual world influences their structural composition. From a cognitive perspective, Shafiee Kadkani's perfectionist mindset suggests that escaping an undesirable space and initiating change begins within oneself. The system mapping of the poems further revealed that they adhere to a coherent linguistic structure. The mental framework, which serves as the conceptual core of the work, aligns seamlessly with the external form of the poems, presenting a unified abstract pattern to the audience. This structural harmony contributes to the coherence and impact of the poems.

Cite this Article: Sadeghi, S., Alipour Gaskari, B., Roshan, B., & Payamani, B. (2025). Reading Two Poems by Shafiee Kadkani through a Cognitive Poetic Approach. *Literary Text Research*, 28 (102), 139-168. <https://doi.org/10.22054/ltr.2021.56626.3217>

© 2016 by Allameh Tabataba'i University Press

Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Homepage: <https://ltr.atu.ac.ir/>

DOI: <https://doi.org/10.22054/ltr.2021.56626.3217>

ATU
PRESS

Introduction

Cognitive linguistics emerged in the late 1970s as a response to structuralist approaches, emphasizing experientialism and the concept of embodiment. This field encompasses various perspectives, one of which—cognitive poetics—specifically examines the relationship between literature and cognition. Cognitive poetics seeks to explore the interaction between the human mind and literary texts by applying psychological and cognitive linguistic frameworks (see Gavins & Steen, 2003). This theory is built on three key components: the author, the text, and the reader. It investigates how cognitive processing is shaped and constrained, influencing language, poetic form, and readers' responses (Sadeghi, 2011: 109). According to this approach, "the entire poetic text, in terms of its signification, is a cohesive cognitive unit, and this cohesion is achieved by examining the conceptual and structural relationships of linguistic units throughout the poem" (Sadeghi, 2012: 154).

Cognitive poetics fundamentally examines the entire process of literary interaction. From a structure-centered perspective, meaning in a literary work is not understood in isolated fragments but emerges holistically, shaped by the cognitive pattern embedded within the work. This unity is integral to the overall fabric and structure of the text. Two key aspects of this approach are embodied understanding and mental conceptualizations. Embodied understanding is linked to the visual schemata of a literary work, playing a crucial role in poetry interpretation. Mental conceptualizations involve analogical mappings, where the mind identifies surface similarities between different domains through mental imagery. Schemata, as cognitive frameworks, represent human knowledge about the world. They are shaped by an individual's localized interactions with their environment and the direct physiological correlations between human sensations and experiences.

For example, metaphors such as "sadness is down" or "kindness is warmth" align with cultural associations that shape their meaning. "These types of metaphors depend on virtual mappings between source and target domains" (Barcelona, 2011: 54). Schemas are abstract structures that facilitate the interpretation of symbolic meaning in a literary work. Various types of schemas can be identified, including those related to motion, volume, path, obstruction, power, emptiness and fullness, balance, repetition, circularity, proximity, collision, part and whole, and rotation. The way schemata are employed in a text influences its literary value and creativity. Different literary works are distinguished from one another based on how schemata are used and managed (Sadeghi, 2013: 95).

In the realm of mental conceptualizations, the issue of mapping arises, where the mind engages in conceptual displacement from one concrete space to another abstract space and creates a kind of similarity between two or more conceptual domains through mental spaces. When a concept or phenomenon in poetry is mapped onto another concept or phenomenon based on similarity, the source domain becomes the first internal frame of the poem, and the target domain becomes

the second internal frame. In this process, the shared abstract elements of these two domains, which are manifested in the public space, lead to the construction of a new concept in the blending space. In this space, one or more concepts can simultaneously be transferred from multiple domains to another space. Conceptual blending is one of the most important aspects of thinking. In the blending space, information from two different spaces is mixed into a resultant space.

Fauconnier & Turner, (2002: 42-4.) According to Fauconnier and Turner in the theory of blending, there are four distinct mental spaces:

A. Two input spaces or source domains:

Source domain: A collection that contains concrete concepts.

Target domain: A collection that contains abstract concepts.

B. A generic space: It abstracts the shared elements of the two input spaces and determines the inter-space mappings between the elements present in the two input spaces.

C. A blended space: It creates a new and emergent effect. This space includes novel conceptual structures that are not found in either of the input spaces.

The blended space goes beyond the combination of the input spaces and achieves a distinct realm (Fauconnier & Turner, 2002: 42-43).

Another important issue in this approach is the examination of imagery in cohesive literary works. One of the key tasks of cognitive poetics is to identify the ways in which meaning and structure are interconnected in literary works. Every text is a manifestation of language, and the position of language is the mind. Therefore, the grammatical structure of texts reflects their mental construction (Newmeyer, 2000: 114). "In literary texts, the relationship between the form of the work and its meaning is a kind of unconscious design by the author that reveals their cognitive style" (Geert & Jeroen, 2009: 178). Since linguistic structure is a mirror of conceptual structure, mental concepts give shape to meaning in the text and come to the forefront in the analysis of the work's structure, being interpreted based on the text's purpose and the type of meaning presentation (ibid: 175). In other words, meaning arises from the form of the content and is influenced by the content that is embodied in the form. The study of imagery in poetry guides the analyst into the semantics of the mind. Imagery in poetry, relying on the potential of situational schemata, as well as argumentation, language, and conceptual mappings, influences literary readers.

At the situational level, the overall image of the source domain, constructed by the author's understanding of the constructed word, is mapped onto a specific image in the target domain, and these two are connected (Freeman, 2009: 191). Therefore, the text, the author, and the reader are all involved in the emergence of this new space. In this space, the relationship between form and meaning in the work becomes evident and leads to the discovery of the author's textual world. In the process of mapping the system of literary texts and analyzing the overall structure of works, the imagery of each poem becomes apparent by uncovering linguistic and semantic relationships at a macro level.

Based on the analytical strategies of this theory, which are based on analogical mappings and deferred conceptualization, the aim of this research is to examine the interpretive levels of two poems, "lyric in passion and blossoming", and "youth". written by Shafiee-Kadkani, in terms of their structure and content, and to explain how the author's conceptual world influences the structure of the poems. The research question is what factors contribute to the influence and coherence of Shafiee-Kadkani's poetry, and whether it is possible to encounter a fresh perspective on the targeted poems at the stage of mapping the system, which is a prominent feature of cognitive poetics. The research hypothesis suggests that the arrangement of linguistic units in Shafiee-Kadkani's poetry, considering the content of the works, follows a powerful internal system, which contributes to the coherence and influence of the poems.

Literature Review

The term "cognitive poetics" was first introduced by Reuven Tsur in 1980. In his book "Toward a Theory of Cognitive Poetics" (Tsur, 1992), he presented a general framework of the foundational concepts of this theory, drawing from psychology, Russian formalism, literary criticism, linguistics, and neuroscience. Certain sections of the book discuss the multiplicity and coherence of poetry, examining the elements present in the text and controlled by the author. Following Tsur, in the book "The Poetics of Mind" (Gibbs, 1994), Gibbs elaborated on the connection between cognition and metaphorical and poetic processes, focusing on the mirror-like nature of the mind when confronted with reality.

Another researcher in this field, Turner, in the book "The Literary Mind" (Turner, 1996), explains the conceptual blending of words and sentences and the cognitive principles that arise from aspects of life, movements, and daily habits, leading to the creation of a literary work. Lakoff, in the article "Contemporary Theory of Metaphor" (Lakoff, 1993), questions the classical definition of metaphor. According to him, metaphor is not merely a linguistic issue but resides in the realm of thought, constructed based on the mind's understanding of cognitive domains. Another important study in this perspective is the article "Imagery in Language and Literature" by Nanny and Fischer (1999), which examines various forms of imagery in poetry and provides a detailed description of symbolism and imagery in the structure and meaning of literary works. Stockwell, in the book "Introduction to Cognitive Poetics" (Stockwell, 2002), addresses the difference between reading a text and what is referred to as the science of reading, describing how the reader's process of understanding the text occurs.

Another relevant article is feeling, form, and meaning in the creation of poetic iconicity (Freeman, 2009), which argues that the primary meaning of a text cannot exist without the presence of shape in emotion, and likewise, without the presence of emotion in shape. In the article "The Politics of Love: The

Correspondence of a Nobleman and His Sister" by Steen, the novel "Afraa" is analyzed, demonstrating how in this novel, the mental spaces of love and politics are intertwined, and language choices related to the concept of power are employed regarding emotions (Steen, 2002: 93).

Semino, in the article "Blending and Mental Functioning of Characters in Virginia Woolf's Fiction" (Semino, 2006), analyzes the mental spaces of characters in the story and introduces the imaginary world as a multiple blending that can connect different worlds in a narrative text. There are also other books and articles available on this topic.

In Iran, Sadeghi (2011) conducted a coherent applied study on the cognitive stylistics of Khayyam's quatrains in the article "Reading the Text World of Omar Khayyam's Poetry According to System Mapping by Cognitive Poetics Approach" and rejected some quatrains attributed to him. In the article "Interpretation of 'A Tale', a poem by Ahmad Shamloo by Cognitive Poetics Approach" (Sadeghi, 2011), the characteristics of poetry and its meaning in the cultural context are analyzed. In the article "Integration of Writing and Image in Literary Texts Based on Conceptual Integration Theory" (Sadeghi, 2013), the formation of meaning in a text composed of writing and image in the reader's mind is explained, and the conceptual integration theory of Fauconnier and Turner is practically utilized to demonstrate the metaphorical functioning of the mind.

In the article "Analysis of Conceptual Mappings in Two Poems by Mehdi Akhavan Sales with a Cognitive Poetics Approach" (Sadeghi et al., 2015), the authors draw patterns from the author's conceptual world and conclude that there is a close relationship between the mental form and the external form in Akhavan's poetry. Golfoam, Roshan, and Shirreza (2014) also examine the subsuming worlds of the narrative in the article "The Application of Text World Theory to Recognize Narrative Elements in Shazdeh Ehtejab: A Cognitive Poetics Approach" enabling a comprehensive understanding of the text for the reader.

In the field of Shafi'i Kadkani's poetry analysis with a cognitive poetics approach, no study has been conducted so far. However, in a thesis titled "An Investigation of Conceptual Metaphors of Time, State, and Change in Shafi'i Kadkani's Poems within the Framework of Cognitive Semantics" (Jamasbi, 2016), three types of conceptual metaphors are examined in two volumes of poetry from the collection "A Mirror for Voices."

Indeed, numerous research studies have been conducted on Shafi'i Kadkani's poetry using different approaches. Some notable articles include "The Process of Lexical Innovation and Norm-Breaking in Shafi'i Kadkani's Poetry" (Modarresi, 2009), which explores the creation of new words and the process of norm-breaking in Shafi'i Kadkani's poetry, and "Signs of Khorasani Style in Shafi'i Kadkani's Poetry" (Delaviz, 2012), which examines the characteristics of Shafi'i Kadkani's poetry, including the use of archaic verbs and prayer verbs. There are also many other studies available on this subject.

Methodology

In this research, two poems from the poetry collection "A Mirror for Voices" (Shafi'i Kadkani, 1385) titled "Lyric in passion and blossoming", "youth" (A Ghazal in the Mode of Excitement and Blossoming) and "Youth" were examined using a descriptive-analytical approach in terms of structural and thematic aspects. In this regard, in order to clarify the author's argumentative processes, the cognitive elements of poetry, mental spaces, analogical mappings, their characteristics, the relationship, and the system in the poem were explored. "Mapping" refers to the correspondence between a set of mental concepts and concrete concepts. In analogical mapping, which is a metaphorical mapping, the resemblance between objects and elements of the poem becomes evident. In relational mapping, the existing relationship between elements and objects in the poem is examined. This mapping is based on metonymy and relates to proximity and correspondence in poetic phenomena. In systemic mapping, which is the main characteristic of the theory under discussion, an abstract pattern or a specific framework is revealed in constructing a situation in the context of the work (Sadeghi, 2014: 130). According to Stockwell (2014), exploring the spaces and cognitive components of a work functions as a heuristic tool because the text itself does not provide sufficient descriptive information to the reader. After conducting analogical mappings and analyzing mental spaces, the imagery of the poem also emerges (Freeman, 1998: 254-5).

This article examines two poems by Shafi'i Kadkani based on triple mappings and conceptual spaces. The reason for selecting these two poems is that both of them contain obstacles imposed on the speaker from the outside. In both poems, in order to free oneself from negative conceptual spaces, one must initiate movement and effort from within. This paper discusses the type of confrontation between the two poems and the external obstacle.

Discussion and Conclusion

This paper, through analyzing the interpretive levels of two poems by Shafi'i Kadkani using a cognitive poetic approach and simplifying the formulations, has demonstrated how analogical mappings can convey the unsaid aspects of the text to the reader. The research has shown that the organization of conceptual spaces in these two poems is based on the template of volume, and the author's intellectual world has had a significant influence on the structure of the poems. The current study provides answers to the questions raised in the introduction section. In Shafi'i Kadkani's poetry, the interaction between structure and content, as well as the appropriate use of internal and peripheral music that serves to induce the desired concepts of the poet, are among the factors contributing to the effectiveness and success of the poems. In the phase of systemic mapping, a dimensional aspect of poetry that has not been addressed before, the representation and consistent abstract pattern existing in the structure of the poems were revealed, indicating that Shafi'i

Kadkani's poetry is within the framework of a coherent linguistic structure. The mental form, which is the link to the content of the work, is in harmony and alignment with the external form of the poems, providing evidence of their coherence.

In view of the fact that interpreting literary works with the analytical tool of cognitive poetics provides a comprehensive perspective from the text to the reader, it investigates the inner layers of the work and studies the author's cognitive style through mental mappings. Conducting research with this approach on valuable literary texts is recommended to researchers.

خوانش دو شعر از شفیعی کدکنی با رویکرد شعرشناسی شناختی

نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: poetryandtexts@gmail.com

استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: alipour.gaskari@pnu.ac.ir

استاد، گروه زبان‌شناسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: bl_rovshan@pnu.ac.ir

دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: payamani@pnu.ac.ir

سهیلا صادقی *

بهناز علی‌پور گسگری

بلقیس روشن

بهناز پیامنی

چکیده

نظریه شعرشناسی شناختی، نظریه‌ای مبتنی بر زبان آثار ادبی و نوع چیدمان واحدهای زبانی است که به کشف ارتباط بین ساختار و مفهوم اثر ادبی می‌انجامد. این نظریه با ابزاری که برای نقد ادبی در اختیار تحلیلگر قرار می‌دهد، امکان خوانش نظام‌مند متون ادبی را فراهم می‌آورد. هدف پژوهش حاضر بررسی سطوح تفسیری دو شعر از شفیعی کدکنی از لحاظ ساختاری و محتوایی و تبیین چگونگی تأثیرگذاری جهان فکری مؤلف بر ساختار اشعار است. برای این منظور با انجام نگاشت‌های سه‌گانه ویژگی، رابطه‌ای و نظام در دو شعر «غزلی در مایه شور و شکفتن» و «جوانی» فرآیندهای استدلالی مؤلف مورد بررسی قرار گرفت. این بررسی نشان داد که سازمان‌بندی فضاهای مفهومی در این دو شعر براساس طرح‌واره حجم شکل گرفته و ساختار جهان فکری مؤلف بر ساختار اشعار تأثیرگذار بوده است. از نظر شناختی در اندیشه کمال‌گرای شاعر همیشه امکانی برای خروج از موقعیت ناخواسته وجود دارد و تغییر شرایط از خویشتن خویش آغاز می‌شود. نگاشت نظام شعرها نشان داد که اشعار در چهارچوب یک ساختار منسجم زبانی قرار دارند. فرم ذهنی که پیوند محتوایی اثر است با فرم بیرونی شعرها در هماهنگی و تطابق قرار دارد و در قالب الگوی انتزاعی یکپارچه‌ای به مخاطب عرضه شده است و این دلیلی بر انسجام و تأثیرگذاری شعرهاست.

شاپا چاپی:

۲۲۵۱-۷۱۳۸

شاپا الکترونیکی:

۲۴۷۶-۶۱۸۶

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت:

۱۳۹۹/۰۸/۱۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۰/۰۱/۲۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۰/۰۸/۲۶

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۱۰/۱۵

کلیدواژه‌ها:

شعرشناسی شناختی،

شفیعی کدکنی،

نگاشت‌های

مفهومی،

غزلی در مایه شور و

شکستن،

جوانی.

استاد به این مقاله: صادقی، سهیلا، علی‌پور گسگری، بهناز، روشن، بلقیس و پیامنی، بهناز. (۱۴۰۳). خوانش دو شعر از شفیعی کدکنی با رویکرد

شعرشناسی شناختی. متن پژوهی ادبی، ۲۸(۱۰۲)، ۱۳۹-۱۶۸. <https://doi.org/10.22054/ltr.2021.56626.3217>

© ۲۰۱۶ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

آدرس سایت: <https://ltr.atu.ac.ir>

۱. مقدمه

زبان‌شناسی‌شناختی در اواخر دهه ۱۹۷۰ در واکنش به رویکردهای ساخت‌گرا پدید آمد. خاستگاه این رویکرد زبان‌شناختی، تجربه‌گرایی و درک تجسم یافته است. در زبان‌شناسی شناختی رویکردهای متفاوتی وجود دارد و یکی از رویکردهای اخیر آن که به طور اختصاصی به بررسی ادبیات و شناخت می‌پردازد «شعرشناسی شناختی» است. این نظریه با تحلیل آثار ادبی بر پایه چهارچوب‌های نظری روان‌شناسی و زبان‌شناسی شناختی سعی در تبیین رابطه ذهن انسان با متون ادبی دارد (Gavins and Steen, 2003). بوطیقای شناختی بر سه محور مؤلف، متن و مخاطب استوار است و «روش‌هایی را مطالعه می‌کند که در آن پردازش شناختی انسان محدود می‌شود و زبان و فرم شعری و همچنین پاسخ خوانندگان به آن‌ها، شکل می‌گیرد» (صادقی، ۱۳۹۰: ۱۰۹). براساس این رویکرد؛ «کل متن شعر از منظر دلالت، یک واحد معناشناختی یکپارچه است و این یکپارچگی با بررسی روابط مفهومی و ساختاری واحدهای زبانی در کل شعر به دست می‌آید» (صادقی، ۱۳۹۱: ۱۵۴).

شعرشناسی‌شناختی ارزیابی بنیادین کل فرآیند کنش ادبی است. در این رویکرد ساختارمحور، درک معنای اثر به صورت جزء به جزء در اثر رخ نمی‌دهد، بلکه این درک، از کلیت اثر به دست می‌آید؛ جایی که در آن، الگوی شناختی اثر شکل می‌گیرد و این جز در بافت کلی و ساختار آن امکان‌پذیر نیست. دو مسئله مهم این رویکرد، درک تجسم یافته و مفهوم‌سازی‌های ذهن انسان است. درک تجسم یافته با طرح‌واره‌های تصویری اثر مرتبط است و بُعد مرکزی در تفسیر شعر به شمار می‌آید و مفهوم‌سازی‌های ذهن به نگاشت‌های قیاسی که ذهن انسان با کشف سطحی از شباهت میان قلمروهای مختلف به واسطه فضا‌سازی‌های ذهنی، انجام می‌دهد، ارتباط می‌یابد.

طرح‌واره‌ها، دانش ذهنی انسان درباره جهان هستند و از تعامل موضعی اندام فرد با جهان هم‌بستگی فیزیولوژیکی مستقیم میان حس‌های انسان شناخته می‌شوند. به عنوان مثال، استعاره‌های «اندوه، پایین است» یا «مهربانی، گرما است» با هم‌بستگی‌های میانجی فرهنگی هماهنگ

است. «این نوع استعاره‌ها به بُعدنمایی‌های مجازی دو حوزه مبدأ و مقصد بستگی دارند» (بارسلونا، ۱۳۹۰: ۵۴).

طرح‌واره‌ها ساخت‌هایی انتزاعی‌اند که براساس آن درک معنای نمادین اثر ممکن می‌شود. به انواع مختلفی از این ساخت‌ها می‌توان اشاره کرد که از جمله آن‌ها طرح‌واره‌های حرکت، حجم، راه، انسداد، قدرت، تهی و سرشار، تعادل، تکرار، دوری و نزدیکی، برخورد، جزء و کل، چرخش و... است. چگونگی به‌کارگیری طرح‌واره‌ها در متن، میزان ادبیت و خلاقیت آن را تعیین می‌کند و آثار ادبی مختلف براساس نحوه به‌کارگیری و نیز مدیریت طرح‌واره‌ها از یکدیگر متمایز می‌شوند (صادقی، ۱۳۹۲: ۹۵).

در قلمرو مفهوم‌سازی‌های ذهن، مسئله نگاشت مطرح می‌شود که ذهن، براساس آن به فرافکنی مفهومی از یک فضای عینی به فضای انتزاعی دیگری می‌پردازد و گونه‌ای از شباهت را میان دو یا چند قلمرو مفهومی به واسطه فضاهاى ذهنی ایجاد می‌کند. وقتی مفهوم یا پدیده‌ای در شعر بر اساس شباهت به مفهوم یا پدیده دیگری نگاشت می‌شود، قلمرو مبدأ، فضای درون‌داد اول شعر است و قلمرو مقصد، فضای درون‌داد دوم آن. در این میان، عناصر انتزاعی مشترک این دو قلمرو که در فضای عام آشکار شده‌اند در فضای ادغام به ساخت مفهوم جدیدی منجر می‌شود. در این فضا، یک یا چند مفهوم هم‌زمان می‌توانند از چند قلمرو به فضای دیگر منتقل شوند.

ادغام مفهومی از مهم‌ترین بخش‌های تفکر است. در قلمرو ادغام اطلاعات از دو فضای مختلف در یک فضای نتیجه آمیخته می‌شوند. به گفته فوکونیه و ترنر^۲ (۲۰۰۲) در نظریه ادغام چهار فضای ذهنی مجزا وجود دارد:

الف- دو فضای درون‌داد یا دو قلمرو منطبق بر هم که شامل دو قلمرو است: ۱- قلمرو مبدأ: مجموعه‌ای که دارای مفاهیم عینی است و ۲- قلمرو مقصد: مجموعه‌ای که دارای مفاهیم انتزاعی است.

ب- یک فضای پایه که اشتراکات دو فضای درون‌داد در آن گرد آمده و نگاشت بینافضایی بین عناصر موجود در دو فضای درون‌داد تعیین می‌شود.

1. Barcelona, A.

2. Fauconnier, G. & Turner, M.

ج- یک فضای آمیخته که ساخت‌های مفهومی تازه‌ای که در هیچ یک از درونداها یافت نمی‌شود را دربر دارد. فضای آمیخته از مجموع داده‌های درونداها فراتر می‌رود و به قلمروی متمایزی دست می‌یابد (Fauconnier & Turner, 2002: 42-43).

مسئله مهم دیگر در این رویکرد بررسی تصویرگونگی در آثار منسجم ادبی است. یکی از مهم‌ترین وظایف شعرشناسی شناختی یافتن روش‌های اثبات پیوستگی میان معنا و ساختار در آثار ادبی است. هر متن نوعی تجلی زبان است و جایگاه زبان، ذهن است. بنابراین، ساخت دستوری زبان متون، بازتاب تصویرگونه ساخت ذهنی آن است (Newmeyer, 2000: 114). «در متون ادبی ارتباط بین صورت اثر و مفهوم آن، نوعی طراحی ناخودآگاهانه مؤلف است که سبک شناختی او را آشکار می‌کند» (Geert & Jeroen, 2009: 178).

از آنجایی که ساختار زبانی، آینه ساختار مفهومی است، مفاهیم ذهنی، شکل معنی را در متن پدید می‌آورند و در بررسی ساختار اثر به منصف ظهور می‌رسند و با توجه به هدف متن و نوع ارائه معنا، تفسیر می‌شوند (ibid: 175). به عبارت دیگر، معنی از شکل محتوی و محتوایی که در شکل قرار دارد به وجود می‌آید. مطالعه کنش تصویر در شعر، تحلیلگر را به درون معناشناسی ذهن رهنمون می‌شود. تصویرگونگی شعر با تکیه بر توان طرح‌واره‌های موقعیتی، همین‌طور استدلال، زبان و نگاشت‌های مفهومی بر خوانندگان اثر ادبی تأثیر می‌گذارد.

در سطح موقعیت، تصویر کلی فضای مبدأ که از درک مفهوم ساخته شده توسط مؤلف به وجود می‌آید به یک تصویر خاص در فضای مقصد نگاشت می‌شود و این دو با هم ارتباط می‌یابند (Freeman, 2009: 191). بنابراین، متن، مؤلف و خواننده هر سه در به وجود آمدن این فضای جدید سهیم هستند. در این فضا، ارتباط حاکم میان صورت و معنی اثر آشکار می‌شود و به کشف جهان متن مؤلف منجر می‌شود. در مرحله نگاشت نظام متون ادبی و در بررسی ساختار کلی آثار، تصویرگونگی هر شعر با کشف روابط زبانی و معنایی در سطح کلان آشکار می‌شود.

بر اساس راهکارهای تحلیلی این نظریه که مبتنی بر نگاشت‌های قیاسی و مفهوم‌سازی تأخیری است؛ هدف پژوهش حاضر بررسی سطوح تفسیری دو شعر «غزلی در مایه شور و شکفتن» و «جوانی» اثر شفیعی کدکنی از لحاظ ساختاری و محتوایی و تبیین چگونگی تأثیرگذاری جهان فکری مؤلف بر ساختار اشعار است. پرسش پژوهش این است که چه عواملی

سبب تأثیرگذار بودن و انسجام شعر شفیعی کدکنی به شمار می‌آید و آیا در مرحله نگاشت نظام - که ویژگی برجسته نظریه شعرشناسی شناختی است - می‌توان با وجه تازه‌ای از شعرهای مورد نظر مواجه شد؟ فرضیه پژوهش این است که چینش واحدهای زبانی در شعر شفیعی - کدکنی با توجه به محتوای آثار از نظام درونی قدرتمندی پیروی می‌کند که سبب انسجام و تأثیرگذاری شعرها می‌شود.

۲. پیشینه پژوهش

اصطلاح شعرشناسی شناختی برای نخستین بار در سال ۱۹۸۰ توسط ریون تسر^۱ مطرح شد. تسر (۱۹۹۲) در کتاب «به سوی نظریه شعرشناسی شناختی» طرحی کلی از مفاهیم بنیادین این نظریه را که در روان‌شناسی گشتالت، فرمالیسم روسی، نقد ادبی، زبان‌شناسی و عصب‌شناسی پایه دارد، ارائه داد. در بخش‌هایی از این کتاب درباره چندبخشی بودن شعر و یکپارچگی آن سخن به میان آمده و به بررسی عناصری که در متن وجود دارند و توسط مؤلف اداره می‌شوند، پرداخته شده است. پس از او گیبس^۲ (۱۹۹۴) در کتاب «شعرشناسی ذهن» ارتباط بین شناخت و فرآیندهای استعاری و شعری را تشریح کرده و به ویژگی آینه بودن ذهن در مواجهه با حقیقت پرداخته است.

ترنر^۳ (۱۹۹۶) پژوهشگر دیگر این حوزه در کتاب «ذهن ادبی» درباره فرافکنی مفهومی واژه‌ها و جملات و همین‌طور اصول شناختی که از نوع زندگی، حرکات و عادت‌های روزانه نشأت می‌گیرند و به خلق یک اثر ادبی منجر می‌شوند، توضیح داده است.

لیکاف^۴ (۱۹۹۳) در مقاله «تئوری معاصر استعاره» تعریف کلاسیک استعاره را زیر سؤال برده است. به باور او، استعاره یک مسئله زبانی نیست، بلکه در حوزه اندیشه قرار دارد و بر اساس درک ذهن از شناخت دو حوزه متفاوت ساخته می‌شود.

1. Tsur, R.
2. Gibbs, R.
3. Turner, M.
4. Lakoff, G.

مطالعه پر اهمیت دیگر با این رویکرد، مقاله نانی و فیشر^۱ با عنوان «تصویر گونگی در زبان و ادبیات» (۱۹۹۹) است که انواع تصویر گونگی در شعر را مورد بررسی قرار داده و شرح مفصلی درباره شمایل و تصویر در ساختار و مفهوم آثار ادبی ارائه می‌دهد.

استاک ول^۲ (۲۰۰۲) در کتاب «درآمدی بر شعرشناسی شناختی» به تفاوت بین خواندن متن و آنچه به عنوان علم خواندن مطرح است، پرداخته و چگونگی فرآیند درک خواننده از متن را توصیف می‌کند.

مقاله کاربردی دیگر نوشته فریمن^۳ (۲۰۰۹) با عنوان «احساس، شکل و معنا در خلق تصویر گونگی شعری» است که اثبات می‌کند معنای اصلی متن نمی‌تواند بدون حضور شکل در احساس و همین‌طور بدون حضور احساس در شکل رخ دهد.

استین^۴ (۲۰۰۲) در مقاله «سیاست‌های عشق» نامه‌های عاشقانه یک نجیب‌زاده و خواهرش اثر افرا بن^۵ را تحلیل کرده و نشان داده است که در این رمان، فضاهای ذهنی عشق و سیاست با یکدیگر آمیخته شده و انتخاب‌های زبانی متعلق به مفهوم قدرت در مورد احساسات به کار رفته است.

سمینو^۶ (۲۰۰۶) در مقاله «آمیختگی و کارکرد ذهنی شخصیت‌ها در داستان ویرجینیا وولف» فضاهای ذهنی شخصیت‌های داستان را تحلیل کرده و دنیای خیالی را به عنوان آمیختگی چندگانه که می‌تواند دنیاهای متفاوتی را در یک متن روایی به هم پیوند بزند، معرفی می‌کند و البته کتب و مقالات دیگر....

در ایران نیز صادقی (۱۳۹۰) در مقاله «شناخت جهان متن رباعیات خیام براساس نگاشت نظام با رویکرد شعرشناسی شناختی» مطالعه کاربردی منسجمی درباره سبک شناختی خیام داشته و برخی رباعیات منسوب به او را رد کرده است. صادقی (۱۳۹۱) همچنین در مقاله دیگری با عنوان «خوانش شعر حکایت اثر شاملو با رویکرد شعرشناسی شناختی» ویژگی‌های شعر و معنای آن در بافت فرهنگی را تشریح کرده است. ایشان (۱۳۹۲) در مقاله «ادغام نوشتار و

-
1. Nanny, M. & Fischer, O.
 2. Stockwell, P.
 3. Freeman, M.
 4. Steen, F.
 5. Aphra, Behn.
 6. Semino, E.

تصویر در متون ادبی بر اساس نظریه ادغام مفهومی» به تبیین چگونگی شکل‌گیری معنای متن متشکل از نوشتار و تصویر در ذهن خواننده پرداخته و از الگوی فوکونیه و ترنر برای نشان دادن عملکرد استعاری ذهن به طور کاربردی استفاده کرده است.

صادقی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله «تحلیل نگاشت‌های مفهومی در دو شعر از مهدی اخوان ثالث با رویکرد شعرشناسی شناختی» با ترسیم الگوهای حاصل از جهان فکری مؤلف نتیجه‌گیری می‌کنند که در شعر اخوان میان فرم ذهنی و فرم بیرونی رابطه تنگاتنگی وجود دارد.

گلفام، روشن و شیررضا (۱۳۹۳) در مقاله «کاربرد نظریه جهان متن در شناسایی عناصر سازنده متن روایی داستان شازده احتجاب بر مبنای رویکرد شعرشناسی شناختی» به بررسی جهان‌های زیر شمول روایت پرداخته و درک جامعی از متن را برای خواننده ممکن می‌کنند. در حوزه تحلیل شعر شفیعی کدکنی با رویکرد شعرشناسی شناختی تاکنون مطالعه‌ای انجام نشده است، اما جاماسی (۱۳۹۵) پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی استعاره‌های مفهومی زمان، حالت و تغییر در اشعار شفیعی کدکنی در چهارچوب معنی‌شناسی شناختی» به بررسی سه نوع استعاره مفهومی در دو دفتر شعر از هفت دفتر مجموعه شعر آینه‌ای برای صداها پرداخته شده است.

پژوهش‌های بسیاری با رویکردهای متفاوت بر شعر شفیعی صورت پذیرفته که از آن جمله می‌توان به مقاله مدرسی (۱۳۸۸) با عنوان «فرآیند فراهنجاری واژگانی در اشعار شفیعی کدکنی» اشاره کرد. ایشان در این پژوهش به بررسی ابداع واژه‌های نو و فرآیند هنجارشکنی در شعر شفیعی کدکنی پرداخته است. همچنین دلاویر (۱۳۹۱) در مقاله «نشانه‌های سبک خراسانی در شعر شفیعی کدکنی» به بررسی ویژگی‌های شعر شفیعی کدکنی از جمله کاربرد افعال کهن و فعل‌های دعایی اشاره داشته است و مطالعات بسیار دیگر.

۳. روش پژوهش

در این پژوهش دو شعر از مجموعه شعر «آینه‌ای برای صداها» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۵) با عناوین «غزلی در مایه شور و شکفتن» و «جوانی» به روش توصیفی-تحلیلی از نظر ساختاری و محتوایی مورد بررسی قرار گرفت. در این راستا برای وضوح بخشیدن به فرآیندهای استدلالی

مؤلف؛ مؤلفه‌های شناختی شعر، فضاهاى ذهنی و نگاشت‌های قیاسی ویژگی، رابطه‌ای و نظام در شعر واکاوی شد.

«نگاشت^۱ رابطه تناظری بین مجموعه مفاهیم ذهنی و مفاهیم عینی است. در نگاشت ویژگی^۲ که نگاشتی استعاری است؛ شباهت میان اشیاء و عناصر شعر آشکار می‌شود. در نگاشت رابطه‌ای^۳ به رابطه موجود میان عناصر و اشیاء در شعر پرداخته می‌شود، این نگاشت، مبتنی بر مجاز است و به رابطه مجاورت و تناظر در پدیده‌های شعر مربوط می‌شود و در نگاشت نظام^۴ که اصلی‌ترین مشخصه نظریه مورد بحث است، یک الگوی انتزاعی یا یک قاب مشخص، در ساخت یک موقعیت در بافت اثر آشکار می‌شود (ر. ک: صادقی، ۱۳۹۳: ۱۳۰ و Freeman, 1998: 5-254). به گفته استاک‌ول^۵ (۲۰۱۴) بررسی فضاها و مؤلفه‌های شناختی اثر به عنوان یک ابزار اکتشافی عمل می‌کند، چراکه متن به خودی خود اطلاعات توصیفی کافی به مخاطب ارائه نمی‌کند. پس از انجام نگاشت‌های قیاسی و تحلیل فضاهاى ذهنی؛ تصویرگونگی^۶ شعر نیز به منصفه ظهور می‌رسد.

در این مقاله دو شعر از شفیعی کدکنی بر اساس نگاشت‌های سه‌گانه و فضاهاى مفهومی مورد بررسی قرار می‌گیرد. دلیل انتخاب این دو شعر آن است که در هر دو شعر موانعی وجود دارد که از بیرون به گوینده تحمیل می‌شود. در هر دو شعر برای رهایی از فضای مفهومی منفی باید حرکت و تلاش را از ثقل درون آغاز کرد. در این نوشتار به نوع مواجهه‌ی دو شعر با مانع بیرونی پرداخته می‌شود.

۴. یافته‌ها

در این بخش دو شعر از شفیعی کدکنی بر اساس نگاشت‌های سه‌گانه و فضاهاى مفهومی مورد بررسی قرار می‌گیرد. دلیل انتخاب این دو شعر آن است که در هر دو شعر موانعی وجود دارد که از بیرون به گوینده تحمیل می‌شود. در هر دو شعر برای رهایی از فضای مفهومی منفی باید

1. Mapping
2. Attribute mapping
3. Relational mapping
4. System mapping
5. Stockwell, P.
6. Iconicity

حرکت و تلاش را از ثقل درون آغاز کرد. در این نوشتار به نوع مواجهه دو شعر با مانع بیرونی پرداخته می‌شود.

۴-۱. «غزلی در مایه شور و شکستن»

نفسم گرفت از این شب، در این حصار بشکن
چو شقایق از دل سنگ بر آر رایت خون
تو که ترجمان صبحی به ترنم و ترانه
سر آن ندارد امشب که برآید آفتابی
بسرای تا که هستی که سرودن است بودن
شب غارت تتاران همه سو فکنده سایه
زبرون کسی نیاید چو به یاری تو اینجا
در این حصار جادویی روزگار بشکن
به جنون صلابت صخره کوهسار بشکن
لب زخم دیده بگشا، صف انتظار بشکن
تو خود آفتاب خود باش و طلسم کار بشکن
به ترنمی دژ وحشت این دیار بشکن
تو به آذرخشی این سایه دیوسار بشکن
تو ز خویشتن برون آ، سپه تار بشکن

(شفیعی کدکنی، ۱۳۸۵: ۴۳۴)

۴-۱-۱. نگاهت و ویژگی غزلی در مایه شور و شکستن

در نگاهت و ویژگی، رابطه دال و مدلول مبتنی بر تشابه است؛ یعنی دال از برخی جهات مشابه مدلول است. به عبارت دیگر، برخی کیفیات مدلول را دارد؛ مثل کاریکاتور، عکس، ماکت، نقشه و... در شعر فوق برخی عناصر از فضاهاى درونداد شعر برهم منطبق است. مثل سنگ و حصار و دل سنگ و صخره کوهسار از جهت سختی و نفوذناپذیری، شقایق و رایت خون از جهت رنگ و... جدول (۱) نگاهت و ویژگی شعر را نشان می‌دهد.

جدول ۱. نگاشت ویژگی غزلی در مایه شور و شکستن

درون‌داد ۱	درون‌داد ۲	درون‌داد ۳	فضای ادغام
سنگ	حصار شب	حصار جادویی روزگار	سختی و ظلمت
دل سنگ	صخره ی کوهسار		سختی و ظلمت
برآوردن رایت خون از	به جنون صلابت صخره		قدرت / امید
صخره	روزگار شکستن		تغییر دادن فضا
شقایق	رایت خون		سرخس / امید
ترجمان صبح	گشودن لب زخم دیده	شکستن صف انتظار	تغییر دادن فضا
تو / ترجمان صبح	صبح	ترنم و ترانه	روشنی / امید
سایه افکندن شب	سایه دیوسار		سختی / ظلمت
غار تاران به همه سو			
سربرآمدن نداشتن آفتاب	طلسم کار		سختی / ظلمت
خود	آفتاب	شکستن طلسم	روشنی
سرویدن	بودن	ترنم	روشنی / امید

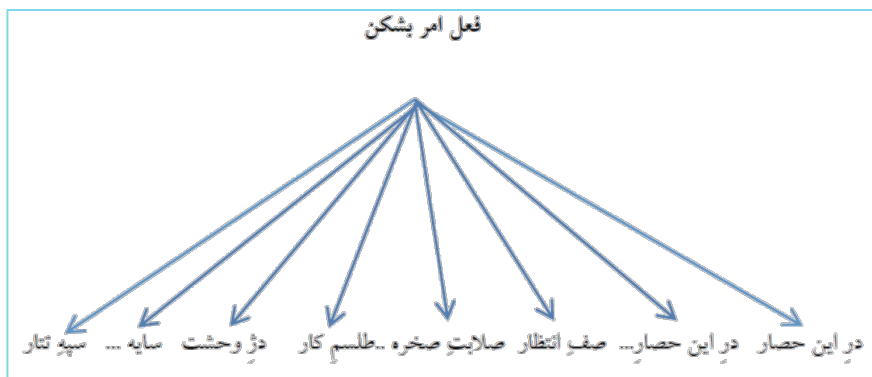
در سطر سطر شعر، طرحواره حجم وجود دارد؛ «شب حجم است»، «روزگار حجم است»، «طلسم حجم است»، «صف حجم است»، «وحشت، حجم است»، «سایه حجم است»، «خویشتن حجم است» و «سپه تار حجم است». بنابراین، استعاره کلان شعر «جهان حجم است» خواهد بود. البته نگاشت‌های دیگری نیز می‌توان متصور شد مثل «انسان گیاه است» که می‌تواند دل سنگ را بشکافد و پرچم هستی‌اش را بالا بیاورد.

۴-۱-۲. نگاشت رابطه‌ای شعر

در نگاشت رابطه‌ای، دال به طور مستقیم به طریقی فیزیکی به مدلول وابسته است. این رابطه را می‌توان مشاهده یا استنتاج کرد. مانند: ردِ پا، پژواکِ صدا، بستر رود و... در شعر، دو قلمروی مفهومی فعال و منفعل در تقابل با هم قرار دارند؛ تو (مستتر): روی حصار جادویی روزگار / جنون: روی صلابت صخره کوهسار / ترنم و ترانه: روی لب زخم دیده و صف انتظار / آفتاب: روی خود و طلسم کار / ترنم: روی دژ وحشت / آذرخش: روی سایه / تو: روی خویشتن و سپه تار فعال است. طرحواره انسداد در سراسر شعر جریان دارد و شاعر

خواستار فعلیت قدرت و خروج از تنگنا است، مثل «بیرون آوردن پرچم خون از دل سنگ سخت». آنچه در اینجا مهم به نظر می‌رسد این است که عناصر منفعل در شعر قطعی و عناصر فعال غیرقطعی، آرزو و درخواست است. شاعر در آغاز هر مصرع از حقایق قطعی سخن می‌گوید تا با ترسیم شرایط حاضر «مخاطب و حتی خود» را متقاعد کند تا شرایط را تغییر دهد. در واقع شاعر از میان شش نظام باور^۱ مطرح در شعرشناسی شناختی (استاک ول^۲، ۱۳۹۳: ۱۷۱)، «جهان منظوری»^۳ - جهانی که در آن شخصیت‌ها برای تغییر جهان خود برنامه‌ریزی می‌کنند - را برای ارائه سخن خویش برمی‌گزیند که البته بی‌شبهت به جهان آرزو هم نیست. در شکل (۱) ترکیب‌های مفعولی فعل مشترک «بشکن» نمایان است. از آنجایی که فعل مؤثر همه آن‌ها یک فعل واحد است که از نظر واژگانی تکرار یافته است، همه این عناصر در نگاهت رابطه‌ای در تناظر با هم قرار می‌گیرند.

شکل ۱. زیرمجموعه‌ی مفعولی فعل «بشکن»

بین فضای مفهومی شعر که متأثر از محیط و زمانه‌ی راوی است و متون تاریخی قرن هفتم هجری که عصر حمله‌ی تاتار به ایران است، ارتباط وجود دارد. نظریه‌ی بینامتنیت^۴ یکی از مهم‌ترین نظریات ادبی - فلسفی قرن بیستم است که نخستین بار در سال ۱۹۶۶ در مقاله «کلمه، گفت و گو،

۱. جهان‌های اجبار، آرزو، خیالی، منظوری، معرفتی و فرضی

2. Stockwell, P.
3. Intentional world
4. Intertextuality

رمان» توسط ژولیا کریستوا^۱ مطرح شد و مبتنی بر این اندیشه است که متن، نظامی بسته، مستقل و خود بسنده نیست، بلکه پیوندی دوسویه و تنگاتنگ با سایر متون دارد و این رابطه در چگونگی درک «درون متن» مؤثر است (مقدادی، ۱۳۹۳: ۱۴۳). بر اساس این نظریه، در تولید و دریافت یک متن همواره پیش‌متن‌ها نقش اساسی ایفاء می‌کنند و متون، منفک از متنیت فرهنگی یا اجتماعی گسترده‌خویش نیستند. در شعر مورد بحث، بین عصر شاعر و عصر حمله مغول به ایران همسان‌سازی ایجاد شده است. بنابراین، در لایه درونی شعر با این استعاره مواجهیم: «قرن چهاردهم هجری، قرن هفتم هجری است». مخاطب با دانش پیش‌زمینه‌ای که از قرن هفتم هجری دارد در خوانش شعر شروع به تصویرسازی می‌کند. در واقع نگاه مخاطب نوعی عقب‌گرد به قرن‌ها قبل دارد. شب، حصار، سنگ، صخره، زخم، انتظار، طلسم، دژ وحشت، شب غارت، سایه دیوسار، خویشتن و سپه تثار همه در فضای ادغام به شرایط سخت زندگی، اختناق و منفعل بودن نگاشت می‌شود.

۴-۱-۳. نگاشت نظام

در نگاشت نظام، دال مشابه مدلول نیست، بلکه بر اساس رابطه‌ای دلخواه یا به طور قراردادی به مدلول دلالت می‌کند. در اینجا یک الگوی انتزاعی یا یک قاب مشخص در ساخت یک موقعیت در بافت اثر آشکار می‌شود. در سطر نخست شعر، گوینده با آوردن صفت پیشین «این»، ملموس بودن تاریکی، رنج، شب و حصار را نشان می‌دهد. «این» در واقع زمان اتفاق را زمان حال معرفی می‌کند؛ زمان رنج کشیدن مؤلف (و هم عصرانش) که قابلیت توسع به زمان خوانش شعر را هم دارد.

فعل امر «بشکن» می‌تواند در زمان آینده یا حال به انجام برسد، قطعی نیست و موسیقی کناری شعر از تکرار همین فعل به وجود آمده است. بخش نخست هر بیت به جهت تکرار کسره و گاه تابع اضافات از نظر وزن روان‌تر است. گویا برای رسیدن به نقطه‌گریز و منفذ نور شتاب وجود دارد. شعر شبیه رودی با خروش و شتاب و قدرت حرکت می‌کند، اما فعل «بشکن» در پایان ابیات وزن را متوقف می‌کند. شاید تکیه روی این بخش از کلام همان تلاش برای شکستن حصار باشد. تا زمانی که این شکستن به وقوع نپیوسته باشد می‌توان از انجام شعر به

1. Kristeva, J.

آغاز برگشت و از نظر مفهومی دچار سردرگمی و ابهام نشد، چراکه شعر با گزارش نفسِ تنگ گوینده آغاز می‌شود.

واژه «گرفت» در سطر نخست طر حواره مانع یا انسداد را مطرح می‌کند و در پی آن در همه سطور، سخن از مانع و برداشتن آن است. این موانع از بیرون وجود گوینده تحمیل می‌شوند. در بیت آخر شاعر با گفتن «ز برون کسی نیاید چو به یاری تو اینجا تو ز خویشتن برون آسپه تبار بشکن» بر مخاطب آشکار می‌سازد که «تو»ی مخاطب شعر در «تو که ترجمان صبحی»، «بشکن» و... همان من مستتر در «نفسم گرفت» سطر نخست است. با این برداشت همه عناصر بیان شده در نگاهت رابطه‌ای در زیر مجموعه «خویشتن» سطر آخر قرار می‌گیرد؛ همه حصارها، گرفتگی، صخره و... .

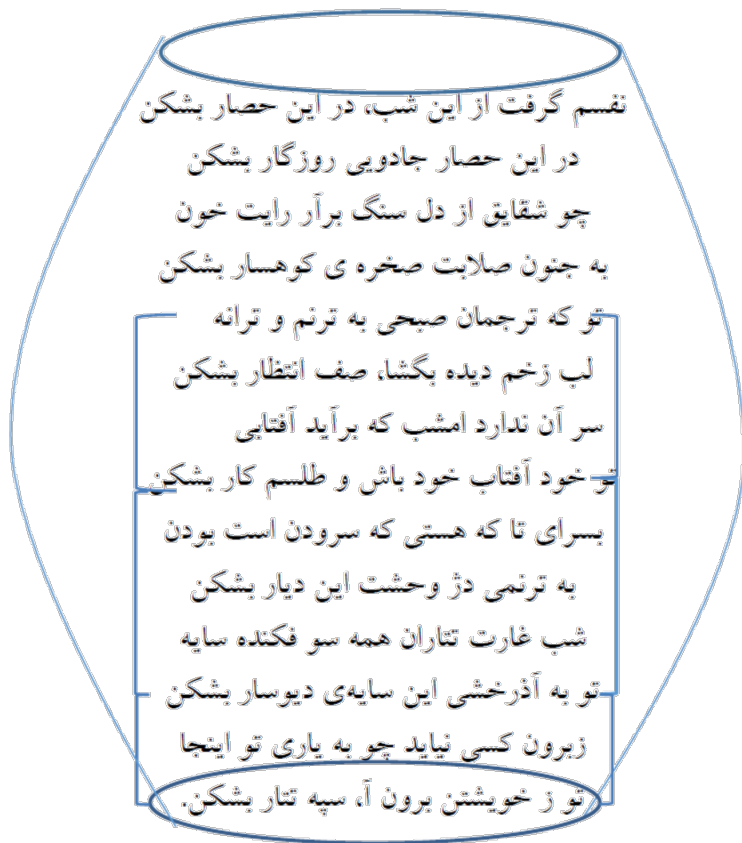
از نقاط قوت شعر، نمادگرایی صوتی آن است. ریتم تند و روان شعر، تقابل واکه‌های بلند و کوتاه و تکرار همخوان «ش» که تلفظی سبک دارد و از حروف الفاکنده شادی به شمار می‌آید، همگی بر شادی درونی متن دلالت دارند.

زبان‌شناسان مدرن و قدمای اهل ادب، نظریه دلالت ذاتی الفاظ را مردود می‌دانند - با این دلیل که اگر رابطه میان لفظ و معنی، امری ذاتی باشد باید در همه زبان‌ها کلمات مشترک باشند و هرکس هر زبانی را بدون آموختن دریابد - اما شفیعی کدکنی (۱۳۹۷: ۳۲۲-۳۲۰) ضمن تأیید این مسئله معتقد است که گاه نمی‌توانیم از نقش طبیعی ساختار کلمه و نظام آوایی آن در رسانگی مفهوم لغوی آن چشم‌پوشی کنیم، زیرا علمای لغت در حوزه زبان عرب و ساختمان کلمات آن به قوانینی دست یافته‌اند که نشان‌دهنده نوعی تناسب میان بعضی از ساختارهای آوایی کلمات و مفاهیم آنهاست.

شفیعی کدکنی در گفتار «دلالت موسیقایی کلمات» به این مسئله اشاره می‌کند که گاهی کلمات در ساختار آوایی خود، جز نقش معنایی و رسانگی با مجموعه اصوات به گونه‌ای غیرمستقیم مفهوم مورد نظر شاعر را بیان می‌کنند. از شواهدی که برای دلالت موسیقایی کلمات آورده‌اند بیتی از عنصری، خطاب به ممدوحش در ستایش جنگاوری او است: «به یک خدنگ دژ آهنگ، جنگ داری تنگ تو بر پلنگ شخ و بر نهنگ دریابار» هنگام خواندن این بیت و تکرار صدای ang، در مقاطع خاص مصراع‌ها، صدای رها شدن تیر از کمان شنیده می‌شود، همین طور سطری از ویرژیل، شاعر رومی که صدای یورتمه اسب از تلفظ آن به گوش

می‌رسد: "Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum". با استناد به این استدلال می‌توان گفت مجموعه ساختار زبانی، ریتم و ساختار معنایی شعر، مخاطب را به امید و قطعیت شکستن حصار رهنمون می‌سازد. نگاشت نظام شعر مورد بحث در شکل (۲) قابل مشاهده است.

شکل ۲. نگاشت نظام شعر «غزلی در مایه شور و شکستن»

با رسم خطوط تناظر شعر کلیت و ساختار اثر به حجمی مانند می‌شود که تمام آنچه به عنوان عناصر بیرونی قیاس کرده بودیم در درون این ظرف به مثابه ظرف وجود قرار دارد: حصار، دل سنگ، صخره‌ی کوهسار و... همه این‌ها در کنار عناصر مثبت به صورت مجموعه‌ای از تضادها

در ظرف وجود حاضر است. آنچه برای شکستن این ظرف نیاز است، حرکت برای خروج از این حصار است که تنها از طریق خویشتن خویش امکان‌پذیر است.

در این نگاهت «من» مستتر در سطر نخست با «تو و خویشتن» در سطر آخر در تناظر قرار می‌گیرد. ضمیر «تو» در سطور پنج، هشت، دوازده و چهارده شعر تکرار می‌شود و این سطور را به هم مربوط می‌کند. در سطر پنج «تو» هستهٔ بند موصولی است، «ترجمان صبح» بند توصیف‌گر و «که» نشانهٔ موصول که بند توصیف‌گر را به هستهٔ بند موصولی متصل می‌کند. این بند توصیف‌گر مرتبط با «تو» در واقع توصیف‌گر همهٔ «تو»هایی است که در شعر سریان دارد. بنابر آنچه پیش از این گفته شد، می‌توان چنین نتیجه گرفت که من ترجمان صبح و روشنایی و امید، درونِ حجمی محصور و زندانی است. موانع از بیرون تحمیل شده‌اند، اما چرا شعر با درخواست از «خویشتن» برای شکستن این حجم پایان می‌گیرد؟

از نظر زبانی در بیشتر سطور دو فضای مفهومی مثبت وجود دارد؛ مثل «چو شقایق» و «بر آبرایت خون»/ «تو خود آفتاب خود باش» و «بشکن»/ و... بین این دو فضای مفهومی مثبت، یک فضای مفهومی منفی مثل دل سنگ، صخره، صف انتظار و... وجود دارد. چنین واحدهای زبانی به این شکل، نشان‌دهنده آن است که حجاب و مانع در دل آدمی است؛ جایی میان امیدها و خواست‌های او و رهایی و آرامش کامل. حجاب‌ها و موانع، ترس‌ها، تردیدها و تشویش‌های آدمی است که بین دو حیطهٔ روشن وجود، سایه و فاصله انداخته است.

در بخش قبل یکی از نتایجی که از نگاهت‌ها گرفته شد این بود که «قرن چهاردهم، قرن هفتم است از جهت سختی‌ها و مصائب». با این دیدگاه تمام آنچه در این بخش به عنوان «من فردی» بازنمایی شد به عنوان یک ملت یا سرزمین قیاس می‌شود؛ یعنی جوامع با تکیه بر ثروت-های ملی، فرهنگ بومی و ایمان و تلاش خود می‌توانند مشکلات و مصائب اجتماعی را از میان بردارند. به عبارت دیگر، اتحاد و انسجام همهٔ طبقات اجتماعی در یک جامعه است که قدرت برداشتن موانع را به وجود خواهد آورد و تحقق فعل امر «بشکن» را ممکن خواهد کرد.

۴-۲. شعر «جوانی»

«این گل سرخ

این گل سرخ صد برگ شاداب

این گل سرخ تاج خدایان
که به هر روز برگی از آن را
می کنی با سرانگشت نفرت
تا نبینی که پژمردگی هاش
می شود در نظرها نمایان
چند روز دگر برگ هایش
می رسد اندک اندک به پایان»

(شفیعی کدکنی، ۱۳۸۵: ۳۴۵)

۴-۲-۱. نگاشت و ویژگی

گل سرخ در اینجا می تواند نماد هر چیزی باشد، اما عنوان شعر راه را برای نمادپردازی می بندد؛ همانطور که هر اثر سمبلیک به طرز دلالت مندی، مخاطب را به سمت مقصد شاعر پیش می برد در شعر فوق استعاره تصویری «جوانی گل سرخ است» به وضوح قابل ملاحظه است. از لحاظ ویژگی، گل سرخ صد برگ بر شادابی منطبق است و بر نقش روی تاج خدایان. کنده شدن برگ ها از یک جهت با به پایان رسیدن، و از جهت دیگر با پژمردگی در تناظر است و نمایان شدن پژمردگی در نظرها با نفرت از سپری شدن جوانی پیوند دارد. این نگاشت در مرحله بعد منجر به ایجاد نگاشت یا استعاره ای جدید خواهد شد.

۴-۲-۲. نگاشت رابطه ای

گل صد برگ شاداب ————— < جوانی / عمر
گل صد برگ شاداب ————— < روزهای شاد و پرتوان عمر و جوانی
هر برگ ————— < هر روز
صد برگ ————— < صد روز / روزهای زیاد / عمر
گل سرخ صد برگ شاداب / نقش تاج خدایان ————— < قدرت، توان، زیبایی
کنده شدن برگ های گل در هر روز ————— < کاسته شدن از عمر / رفتن جوانی
کندن برگ ها با سرانگشت نفرت ————— < انکار مرگ و گذر عمر / خشم از گذر جوانی
به پایان رسیدن برگ ها ————— < به پایان رسیدن عمر / تمام شدن مهلت

دو استعاره مفهومی دیگر نیز در این بخش قابل بررسی است: «زندگی، جوانی است» و «جوانی، شیء قابل تکه تکه شدن است».

۴-۲-۳. نگاهت نظام

شعر مورد بحث ۹ سطر دارد. با توجه به مفاهیم مطرح شده در شعر، دو مجموعه مفهومی مثبت و منفی قابل درک است. سطر پنجم، فضای مفهومی شعر را تغییر داده و شعر را به دو بخش مساوی تقسیم می‌کند؛ در بخش نخست گل سرخ با عنصر درونی شادی قرین است و در بخش دوم گلبرگها با پژمردگی همراهند و عنصر سرانگشت نفرت به شعر افزوده می‌شود. بر مبنای استعاره «زندگی/جوانی شیء قابل تکه تکه شدن است» (حجم) می‌توان چنین نتیجه گرفت که تکه تکه شدن و برگ چین شدن، نتیجه ورود عنصر بیرونی است. تا وقتی انسان متکی به روح سبز درون خویش است، آزاد، شاد، جوان و پر انرژی خواهد بود -درست مثل کودکان که از تأیید دیگران مستغنی هستند و در لحظه زندگی می‌کنند- هر چه به پایان شعر و به برگ‌های آخرین گل نزدیک تر می‌شویم، غیاب عنصر شادی محسوس تر می‌شود. نفرت و پژمردگی زمانی به وجود می‌آید که نمایان شدن در نظرها -یعنی عنصر بیرونی- برای راوی مهم می‌شود. آنچه در اینجا مهم به نظر می‌آید، این است که چهار سطر نخست شعر با نوعی عدم قطعیت همراه است؛ چراکه فاقد فعل است و فعل در سطر پنجم آشکار می‌شود. درست مثل زندگی که تا دوره جوانی بینش به قطعیت نرسیده و انسان در افکار و گرایش‌های خود به ثبات نسبی دست نیافته و کار مهمی انجام نداده است. پس از این دوره است که نظر دیگران برای او اهمیت پیدا می‌کند و نظر به یافته‌های روانشناسی، وابستگی انسان به تصویری که دیگران از او دارند سبب می‌شود اگر کسی، او را از جهاتی زیر سؤال برد، قضاوت یا نكوهش کرد به شدت آسیب ببیند. در واقع این تعامل مخرب در زندگی ما به شکل الگوی آسیب‌رسانی و آسیب دیدگی آشکار شده و در جلوه‌های مختلفی بروز می‌یابد.

به بیان دقیق‌تر، انسان تا زمانی می‌تواند قدرت خداگونه درون خود را حفظ کند که نیازمند و مطیع تأیید و تحسین دیگران نباشد. با این تفاسیر در فضای ادغام؛ یعنی اجتماع همه مفاهیمی که در نگاهت رابطه‌ای شاهد آن بودیم، یک استعاره‌ی تازه در لایه‌های زیرین شعر رخ می‌نماید: «زندگی/ جوانی/ شادی، پذیرفتن خویشتن است» و یا «زندگی راستین، رهایی از

نمودهاست». با این نگاهت، مرگ مطرح در شعر، مرگ جسم نیست، بلکه مرگ روح است که به تدریج و با پررنگ شدن نقش دیگران در زندگی آدمی جلوه می‌کند. بین دو بخش نخست و پسین شعر تضاد وجود دارد: بین گل صد برگ و به پایان رسیدن برگ‌ها، بین شادابی و پژمردگی، بین سرخی گل و تیرگی و پژمردگی گل یا تیرگی نفرت، بین زندگی و مرگ، بین نقش گل سرخ تاج خدایان و نمایان شدن پژمردگی در نظر دیگران! نگاهت نظام شعر در جدول (۲) قابل ملاحظه است.

جدول ۲. نگاهت نظام شعر جوانی اثر شفیعی کدکنی

فضای ادغام	فضای شعر
فضای مفهومی زندگی	این گل سرخ
فضای مفهومی زندگی	این گل سرخ صد برگ شاداب
فضای مفهومی زندگی	این گل سرخ تاج خدایان
فضای مفهومی زندگی	که به هر روز برگی از آن را
فضای مفهومی مرگ	می‌کنی با سرانگشت نفرت
فضای مفهومی مرگ	تا نبینی که پژمردگی هاش
فضای مفهومی مرگ	می‌شود در نظرها نمایان
فضای مفهومی مرگ	چند روز دگر برگهایش
فضای مفهومی مرگ	می‌رسد اندک اندک به پایان

با رسم خطوط تناظر شعر بین دو حوزه مفهومی متضاد چنین استنباط می‌شود که در فاصله آغاز زندگی تا مرگ و به عبارتی فاصله میان آغاز تا پایان شعر، عمر یا بخش مرکزی شعر قرار دارد که تا نیمه متعلق به زندگی و از نیمه به بعد متعلق به فضای مفهومی مرگ است. مرگ

حقیقی در خلال زندگی قابل مشاهده است و با ورود عنصر بیرونی به حیطه آرامش و خرسندی باطنی به وجود آمده است. بنابراین، مرگ درونی پیش از رسیدن مرگ جسمی، زندگی راستین را متوقف کرده است. نگاشت نظام شعر تداعی گر تصویر گل نیز هست. همانطور که مشاهده می شود ساختار و فرم شعر با مفهوم و درونمایه آن انطباق کامل دارد. موسیقی درونی و کناری شعر نیز در القای مفهوم مورد نظر شاعر و تأثیر گذاری بیشتر شعر بی تاثیر نیست.

۵. بحث و نتیجه گیری

در این نوشتار با بررسی سطوح تفسیری دو شعر از شفیعی کدکنی با رویکرد شعرشناسی شناختی و با ساده کردن صورت بندی ها مشخص شد که چگونه نگاشت های قیاسی قادرند ناگفته های متن را فراروی مخاطب قرار دهند. این پژوهش نشان داد که سازمان بندی فضاهای مفهومی در این دو شعر بر اساس طرح واره حجم شکل گرفته است و جهان فکری مؤلف بر ساختار اشعار تأثیر گذار بوده است.

پژوهش حاضر پرسش هایی که در بخش مقدمه مطرح شد را چنین پاسخ می دهد؛ در شعر شفیعی کدکنی تعامل میان ساختار و محتوا و استفاده از موسیقی درونی و کناری مناسب که در خدمت القای مفاهیم مورد نظر شاعر قرار دارد از دلایل تأثیر گذاری و موفقیت شعرها به شمار می آید. در مرحله نگاشت نظام وجهی از شعر که تاکنون به آن پرداخته نشده بود، بازنمایی و الگوی انتزاعی یکپارچه ای که در ساختار شعرها وجود داشت، آشکار شد و نشان داد که شعر شفیعی کدکنی در چهارچوب یک ساختار منسجم زبانی قرار دارد. فرم ذهنی که پیوند محتوایی اثر است با فرم بیرونی شعرها در هماهنگی و تطابق قرار دارد و این دلیلی بر انسجام شعرهاست.

با توجه به اینکه تفسیر آثار ادبی با ابزار تحلیلی نظریه شعرشناسی شناختی دیدگاه جامعی از متن به مخاطب می بخشد، لایه های درونی اثر را واکاوی می کند و از خلال نگاشت های ذهنی مؤلف، سبک شناختی او را مورد مطالعه قرار می دهد. انجام پژوهش هایی با این رویکرد بر روی متون ادبی ارزشمند به پژوهشگران توصیه می شود.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ گونه تعارض منافی ندارند.

منابع

استاکول، پیتر. (۱۳۹۲). *درآمدی بر شعرشناسی شناختی*. ترجمه لیلا صادقی. تهران: انتشارات مروارید.

جاماسبی، مریم. (۱۳۹۵). *بررسی استعاره‌های مفهومی زمان، حالت و تغییر در اشعار شفیعی کدکنی در هجراچوب معنی شناسی شناختی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور رشت.

دلایز، مسعود. (۱۳۹۱). نشانه‌های سبک خراسانی در شعر شفیعی کدکنی. *کتاب ماه ادبیات*، (۱۷۸)، ۴۱-۴۶.

شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۹۷). *موسیقی شعر*. تهران: انتشارات آگه.

_____. (۱۳۸۵). *آینه ای برای صداها*. چاپ پنجم. تهران: انتشارات سخن.

صادقی، لیلا. (۱۳۹۰). شناخت جهان متن رباعیات خیام بر اساس نگاشت نظام با رویکرد شعرشناسی شناختی. *مجله جستارهای نوین ادبی*، ۴۴(۱۷۵)، ۱۰۷-۱۲۹.

[10.22067/jls.v44i4.14575](https://doi.org/10.22067/jls.v44i4.14575)

_____. (۱۳۹۱). خوانش شعر حکایت اثر شاملو با رویکرد شعرشناسی شناختی. *مجله جستارهای*

زبانی (پژوهش های زبان و ادبیات تطبیقی سابق)، ۳(۴)، ۱۴۹-۱۶۷.

<https://lrr.modares.ac.ir/article-14-3065-fa.html>

_____. (۱۳۹۲). ادغام نوشتار و تصویر در متون ادبی براساس نظریه ادغام مفهومی. *مجله*

جستارهای زبانی، ۴(۳)، ۷۵-۱۰۴. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-8481-fa.htm>

صادقی، سهیلا، سیدیزدی، زهرا و باقری، نرگس. (۱۳۹۴). تحلیل نگاشت‌های مفهومی در دو شعر از مهدی اخوان ثالث با رویکرد شعرشناسی شناختی. *دوماهنامه جستارهای زبانی*، ۶(۵)، ۳۰۵-

۳۲۴. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-3500-fa.html>

گلفام، ارسلان، روشن، بلقیس و شیررضا، فرزانه. (۱۳۹۳). کاربرد نظریه جهان متن در شناسایی عناصر سازنده متن روایی داستان شازده احتجاب بر مبنای رویکرد شعرشناسی شناختی. *دوماهنامه*

جستارهای زبانی، ۵(۵)، ۱۸۳-۲۰۶. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-9961-fa.html>

لاینز، جان. (۱۳۹۱). *درآمدی بر معنی‌شناسی زبان*. ترجمه کورش صفوی. چاپ نخست. تهران: انتشارات علمی.

مدرسی، فاطمه. (۱۳۸۸). فرایند فراهنجاری واژگانی در شعر شفیعی کدکنی. *فصلنامه زبان و ادب*

پارسی، ۱۳(۴۲)، ۶۳-۴۷. 10.22054/ltr.2010.6519

مقدادی، بهرام. (۱۳۹۳). *دانشنامه نقد ادبی از افلاطون تا به امروز*. تهران: انتشارات چشمه.

English References

- Faconnier, G. (1997). *Mapping in thought and language*. Cambridge: Cambridge University press.
- Fauconnier, G., and Turner, M. (2002). *The Way we think: A new theory of how ideas happen*. New York: Basic books.
- _____. (1994). *Conceptual projection and middle spaces*. San Diego: University of California, Department of Cognitive Science Technology Report 9041 (available at <http://www.blending.stanford.edu>).
- Freeman Margaret, H. (2009). Minding: feeling, form and meaning in the creation of poetic iconicity, acid-free paper which falls within the guidelines of the "ANSI" to ensure.
- _____. (2002). Toward a theory of cognitive poetics, https://www.researchgate.net/institution/Los_AngelesValley_College
- _____. (1998). *Poetry and the scope of metaphor: Toward a theory of cognitive poetics*. In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Ed. A. Barcelona. The Hague: Mouton de Gruyter.
- Gibbs, Raymond, W. (1994). *The poetics of mind: Figurative Thought, language and understanding*. Cambridge: Cambridge university press.
- Genette, G. (1997). *Palimpsests: literature in the Second Degree*, Translation: Channa Newman and Claude Doubinsky, University of Nebraska Press.
- Geert, B. and Jeroen, V. (2009). *Cognitive poetics, Goals, Gains & Gaps*: acid-free paper which falls within the guidelines of the "ANSI" to ensure. P165. C65. 415- De 22.
- Gavins, J. and Steen, G. (2003). *Cognitive poetics in practice*. London: Routledge.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The body basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago and London: The University of Chicago press.
- Katz, A. (2008). *Commentary on: Does an ironic situation favor an ironic interpretation?* acid-free paper which falls within the guidelines of the "ANSI" to ensure.
- Lakoff, G. (1993). *The contemporary theory of metaphor metaphor and thought*. Ed. Andrew Ortony. Second ed. Cambridge: Cambridge university press.
- Nanny, M. and Fischer, O. (1999). *Form miming meaning: Iconicity in Language and literature*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Newmeyer, F. (2000). *Language form and language function*, USA: MIT Press.
- Semino, E. (2006). Blending and characters' mental functioning in Virginia Woolf Lappin and Lapinova. *Language and Literature*, 15 (1): pp. 55-72.
- Steen, F. (2002). The politics of love: Propaganda and structural learning in Aphra Behn's "Love Letters between a Nobleman and his Sister". *Poetics Today*, (23): pp. 91-122.
- Stockwell, P. (2002). *Cognitive poetics: An introduction*. London: Routledge.
- _____. (2014). *Atmosphere and tone*, in P. Stockwell and S. Whiteley (eds) *The Handbook of Stylistics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Tsur, R. (1992). *Toward a theory of cognitive poetics*. Amsterdam: North Holland.
Turner, M. (1996). *The literary mind*. Chicago and London: university of Chicago press.

Translated References to English

- Delaviz, M. (2012). Signs of Khorasani Style in Shafiei Kadkani's Poetry. *Ketab-e Mah Adabiyat (Literary Monthly)*, (178): pp. 41-46.
- Golfam, A., Roshan, B., and Shirreza, F. (2014). Applying Text World Theory to Identify the Constituent Elements of the Narrative Text of The Crown Prince Based on Cognitive Poetics Approach. *Bimonthly Journal of Language Research*, 5(5): pp. 183-206. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-9961-fa.html>
- Jamasbi, M. (2016). *A Study of Conceptual Metaphors of Time, State, and Change in Shafiei-Kadkani's Poems in the Framework of Cognitive Semantics*. Master's Thesis, Payam Noor University of Rasht.
- Lyons, J. (2012). *An Introduction to Linguistic Semantics*. Translated by Kourosh Safavi. 1st ed. Tehran: Elmi Publications.
- Meghdadi, B. (2014). *Encyclopedia of Literary Criticism from Plato to the Present Day*. Tehran: Cheshmeh Publications.
- Modarresi, F. (2009). The Process of Lexical Deviation in Shafiei Kadkani's Poetry. *Journal of Persian Language and Literature*, 13(42): pp. 47-63. 10.22054/ltr.2010.6519
- Sadeghi, L. (2011). Knowing the Text World of Khayyam's Quatrains Based on Text World Theory with a Cognitive Poetics Approach. *Journal of New Literary Research*, 44(175): pp. 107-129. 10.22067/jls.v44i4.14575
- _____. (2012). Reading the Poem Hekayat by Shamlou with a Cognitive Poetics Approach. *Journal of Language Research (Formerly Journal of Comparative Language and Literature Research)*, 3(4): pp. 149-167. <https://lrr.modares.ac.ir/article-14-3065-fa.html>
- _____. (2013). The Integration of Writing and Image in Literary Texts Based on Conceptual Blending Theory. *Journal of Language Research*, 4(3): pp. 75-104. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-8481-fa.htm>
- Sadeghi, S., Sayed-Yazdi, Z., & Bagheri, N. (2015). Analyzing Conceptual Mappings in Two Poems by Mehdi Akhavan-Sales with a Cognitive Poetics Approach. *Bimonthly Journal of Language Research*, 6(5): pp. 305-324. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-3500-fa.html>
- Shafiei Kadkani, M. R. (2006). *A Mirror for Sounds*. 5th ed. Tehran: Sokhan Publications.
- Shafiei Kadkani, M. R. (2018). *The Music of Poetry*. Tehran: Agah Publications.
- Stockwell, P. (2013). *Cognitive Poetics: An Introduction*. Translated by Leila Sadeghi. Tehran: Morvarid Publications.